

Kainuun kulttuurihyvinvointisuunnitelma 2019-2022

Sisällysluettelo

Esipuhe	2
1 Alueellisen kulttuurihyvinvointisuunnitelman merkitys.....	3
2 Kulttuurihyvinvoinnin edistäminen Suomessa	5
3 Taiteesta ja kulttuurista kulttuurihyvinvointia	6
3.1 Tutkimustulokset tukevat taiteen ja kulttuurin positiivisia vaikutuksia.....	7
4 Kulttuurihyvinvointi osana terveyden edistämistä.....	9
4.1. Kulttuurihyvinvointi kuntien ja maakunnan strategioissa.....	9
4.2 Kulttuurihyvinvoinnin kasvun uudet väylät.....	11
5 Kulttuurihyvinvoinnin perusta on vahva Kainuussa	13
5.1 Kulttuurihyvinvoinnin vahvuudet ja mahdollisuudet Kainuussa	14
5.2 Kulttuurihyvinvoinnin heikkoudet ja uhat Kainuussa.....	15
6. Toimenpide-ehdotuksia Kainuun kulttuurihyvinvoinnin edistämiseen	18
6.1 Kulttuurihyvinvoinnille asetetaan tavoitteet maakunnan ja kuntien strategisissa suunnitelmissa..	18
6.2 Kehitetään työelämää ja osaamista käyttämään kulttuurihyvinvointia tukevia palveluja	20
6.3 Edistämme yhdenvertaista osallisuutta ja toimijuutta	22
7 Kulttuurihyvinvointi kaikille saavutettavaksi.....	24
8 Johtopäätöksiä.....	26

Esipuhe

Kainuun liitto sai tammikuussa 2018 pilottihankerahoituksen 40 000 euroa Taiteen edistämiskeskukselta Kainuun kulttuurihyvinvointi -suunnitelman laatimiseksi. Rahoitushaku pyrki erityisesti Taide- ja kulttuuripalvelujen juurruttamiseen osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaa.

Suunnitelman laatimisen ohjausryhmässä olivat Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymästä vastuuvastavalmistelijat Saara Pikkarainen ja Matti Heikkinen, Kajaanin kaupungin sivistysjohtaja Mikko Saari, Elias Lönnrot-seuran pj. Lasse Lyytikäinen ja Kainuun liitosta kehittämisjohtaja Jouni Ponnikas ja aluekehitysasiantuntija Helena Aaltonen (pj.). Sihteerinä toimi Päivi Huusko.

Suunnitelman tekijäksi valittiin avoimen haun tuloksena YM Päivi Huusko, joka aloitti työt toukokuussa 2018. Suunnitelman oli määrä valmistua vuoden 2018 loppuun mennessä. Suunnitelma-asiakirja on viimeistelty vuoden 2019 puolella ja se on tarkoitettu hyväksyä Kainuun maakuntahallituksessa 1.4.2019.

Opetus- ja kulttuuriministeri Sampo Terho ja perhe- ja peruspalveluministeri Annika Saarikko antoivat 28.2.2019 suosituksen taiteen ja kulttuurin saatavuuden ja saavutettavuuden parantamiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa. Kainuun kulttuurihyvinvoinnin suunnitelmaa laadittaessa oltiin säännöllisessä yhteydessä suositusten valmistelijoihin ja näin Kainuun ja muiden pilottihankkeiden kokemukset välittyvät suosituksissa.

Kainuun kulttuurihyvinvointisuunnitelmaa ja ministeriöiden suosituksia tulee jatkossa käyttää maakuntastrategian laatimisessa, maakunnan ja kuntien hyvinvointisuunnitelmien tekemisessä sekä erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen suunnittelussa. Kainuun kulttuurihyvinvointisuunnitelman tavoitteena on, että

1. Kainuussa lisätään taiteen ja kulttuurin osallisuutta ja saavutettavuutta niin, että taide ja kulttuuri koskettavat kaikkia kainuulaisia.
2. Kainuussa kasvatetaan hyvinvoinnin tasa-arvoa ja pyritään terveyserojen vähentämiseen väestöryhmien välillä ja siinä käytetään työvälineenä myös taidetta ja kulttuuria.

Kainuussa kulttuurihyvinvoinnin vahvistamisen myötä syntyy ja juurtuu verkostoja eri aloille, kuten sivistyspalveluihin ja sosiaali- ja terveydenhuoltoon tai ympäristöjen hoitoon lisäämään taiteen ja kulttuurin osuutta eri toimialojen toiminnassa.

Maakuntahallituksen puolesta kiitämme suunnitelman valmisteluun osallistuneita ja Taiteen edistämiskeskusta saadusta avustuksesta.

Timo Korhonen
maakuntahallituksen puheenjohtaja

Pentti Malinen
maakuntajohtaja

1 Alueellisen kulttuurihyvinvointisuunnitelman merkitys

Viimeisen vuosikymmenen aikana on suomalaisessa kulttuuripolitiikassa alettu puhua kulttuurin ja taiteen taloudellisten vaikutusten ohella myös niiden hyvinvointivaikutuksista. Opetus- ja kulttuuriministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö ovat mukana hankkeissa, jotka tukevat kansalaisten osallisuutta ja vähentävät syrjäytymistä juuri kulttuurin ja taiteen kokemisen, harrastamisen ja osallistumisen avulla.

Pirkanmaan alueella luotiin ensimmäinen kulttuurihyvinvointisuunnitelma pari vuotta sitten ja vastaavia suunnitelmia laaditaan useissa maakunnissa. Kainuun kulttuurihyvinvointisuunnitelman laatimisen tarkoituksena on kainuulaisten kulttuuristen oikeuksien toteutuminen, hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen sekä taiteen ja kulttuurin suurempi käyttö kasvatuksessa ja hoitotyössä.

Suunnitelman tavoitteena on vahvistaa yhteistä ymmärrystä taiteen ja kulttuurin merkityksestä kainuulaisten hyvinvoinnin lähteenä joka ikäryhmässä ja kaikissa elämäntilanteissa ja juurruttaa taide- ja kulttuurisisältöisiä palveluja osaksi lastenhoitoa, koulutusta, työelämää sekä sosiaali- ja terveydenhuoltoa.

Suunnitelman arvopohjana on yhdenvertaisuuden toteuttaminen yhteiskunnassa sekä mahdollisuuksien laajentaminen, jotta jokaisella olisi tilaisuus ilmaista itseään ja osallistua kulttuuritoimintaan ja taiteeseen innostuksensa mukaisesti ja esteettömästi.

Kulttuurihyvinvointipalvelut tukevat jokaisen väestöryhmän ja yksilön tasavertaista osallisuutta ja toimijuutta.

Ihmisen hyvinvointi koostuu fyysisestä ja henkisestä terveydestä, joihin ihminen itse voi vaikuttaa. Myös yhteiskunta voi antaa tukea hyvinvoinnin ylläpitoon ja edistämiseen. Taiteella ja kulttuurilla on positiiviset mahdollisuudet ihmisen hyvinvoinnin tukemisessa.

Ministeriöt panevat toimeksi hallitusohjelman mukaisesti sitä, että sosiaali- ja terveydenhuollossa otetaan taide ja kulttuuri yleisemmin käyttöön sekä terveyttä ja hyvinvointia edistävässä että hoitavassa toiminnassa. Tavoite on, että taide- ja kulttuuritoiminta juurtuu pysyvämmiin maakuntien ja kuntien rakenteisiin. Taiteen ja kulttuurin saatavuutta ja saavutettavuutta

mahdollistetaan ja helpotetaan, mikä otetaan yhdenvertaisuuden ja hyvinvoinnin parantamisen tavoitteissa huomioon maakunnan ja kuntien strategioissa ja toiminnassa ja sitä seurataan.

Kainuun liitossa laadittu Kainuun kulttuurihyvinvointisuunnitelma on tarkoitettu vahvistamaan taiteen ja kulttuurin hyvinvointia lisäävän merkityksen ymmärtämistä Kainuussa. Suunnitelman tarkoitus on sitouttaa maakuntaa, sote-kuntayhtymää, kuntia, järjestöjä sekä taiteen ja kulttuurin tuottajia toimimaan yhdessä sen hyväksi, että taiteen ja kulttuurin osuus lisääntyy kainuulaisten elämässä kaikissa elämän tilanteissa ja lisää kainuulaisten hyvinvointia. Suunnitelman tekemistä on tukenut Taiteen edistämiskeskus (Taike).

Suunnitelman pohjatyönä on haastateltu useita kainuulaisia kulttuurialan toimijoita, taiteilijoita, hanketyöntekijöitä ja virkamiehiä, hoito- ja hoivalaitosten henkilökuntaa ja tavallisia kulttuurin kuluttajia ja harrastajia.

Kulttuurihyvinvointisuunnitelmassa kuvataan kainuulaisen kulttuurihyvinvoinnin tila vahvuuksien, heikkouksien, mahdollisuuksien ja uhkien esiin nostamisella. Suunnitelma sisältää toimenpide-ehdotuksia, miten kulttuurihyvinvointia voitaisiin Kainuun alueella edistää ja vahvistaa varsinkin julkisen sektorin eli kuntien ja maakunnan tehtäväalueilla.

Suunnitelma muuttuu todeksi ja uudistuu, kun Kainuun maakunnan ja kuntien strategioissa, hyvinvointisuunnitelmissa ja toiminnan suunnittelussa ja seurannassa katsotaan aina, miten tahdomme parantaa kainuulaisten kulttuurihyvinvointia ja miten olemme siinä onnistuneet.

Kuva 1. Suuri maalaustapahtuma 10.7.2018. Maalaamassa Nuorten ryhmä ja kesäleiriläiset. Ohjaamo Nuppa – nuorten kynnyksetön kokoontumispaikka. Kuvassa on kansainvälisen vaihdon kautta Nuppaan töihin tullut italialainen Milena Pallotta. (Kajaanin kaupungin ja KOY Pietarin luvalla).

2 Kulttuurihyvinvoinnin edistäminen Suomessa

Suomessa käynnistyi 1990-luvun alussa Terveyttä kulttuurista -verkosto ja sen piirissä tehtiin erilaisia kehityshankkeita. Valtio alkoi tukea toimintaa sosiaali- ja terveysministeriön sekä opetus- ja kulttuuriministeriön yhteisellä Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelmalla vuosina 2010–2014.

Kulttuurihyvinvoinnin edistämistä on jatkettu Opetus- ja kulttuuriministeriön Taiteen ja kulttuurin saavutettavuuden kärkihankkeessa 2015–2018. Kärkihankkeen toimenpiteessä 2 laajennetaan rakennushankkeiden yhteydessä sovellettua prosenttitaitteen periaatetta sosiaali- ja terveydenhuoltoon taiteen hyvinvointivaikutusten lisäämiseksi. Kärkihankkeessa lisätään eri taiteenalojen ja kulttuuripalvelujen tarjontaa sekä käyttöä sosiaali- ja terveydenhuollon hoito- ja asiakastyössä 14 kehittämishankkeella ja neljällä ohjatulla kokeilulla eri puolilla Suomea. Kainuun liitto sai kärkihankkeesta rahoituksen laatiakseen suunnitelman, jonka mukaisesti vahvistetaan kulttuurihyvinvointia Kainuussa.

Vuonna 2016 on perustettu valtakunnallinen yhteistyöverkosto Taikusydän kehittämään ja koordinoimaan kansallisella tasolla taiteen ja hyvinvoinnin yhteyksiä. Taikusydän kokoaa ja välittää tietoa, vaikuttaa päätöksentekijöihin, koordinoi tutkijaverkoston ja työstää ratkaisuja, joilla

taiteen, sosiaali- ja terveysalan sekä kasvatustieteiden ammattilaisten yhteistyö muodostuu pysyväksi osaksi hyvinvointia edistäviä palveluita.

Taikusydämen toimintaa tukevat Taiteen edistämiskeskus, Turun kaupunki, Turun yliopisto ja Turun ammattikorkeakoulu. Se toimii ympäri Suomea alueverkostojen avulla, joita on 11 maakunnassa. Taikusydämen Kainuun alueverkosto olisi hyvä perustaa laaditun suunnitelman toteutumista tukemaan.

Tutkimustietoa kulttuurin ja taiteen merkityksistä ja hyvinvointivaikutuksista tuottaa Suomessa Taideyliopiston koordinoima, 5 tutkimuslaitoksen yhteinen monitieteinen ArtsEqual -hanke, jolle on myönnetty Suomen Akatemian strategisen neuvoston rahoitus vuosille 2015–2021.

Kansainvälisessä arvioinnissa Suomi on kulttuurihyvinvoinnin edistämässä edelläkävijämaita. Hyvinvoinnin edistäminen taiteen ja kulttuurin avulla on strategisesti johdettua ja yhteistyö ruohonjuuritason toimijoiden ja ylätason rakenteiden välillä toimii hyvin.

3 Taiteesta ja kulttuurista kulttuurihyvinvointia

Ilman taiteen kohtaamisessa syntyvää taidekokemusta ei ole olemassa taiteen hyvinvointivaikutuksia. Kulttuurihyvinvointia syntyy laajemmin, kun kulttuurin ja taiteen kokemuksia on mahdollista saavuttaa yhdenvertaisesti elämän tilanteesta riippumatta. Taide ja kulttuuri eivät ole elitismia. Nicolaus Harnoncourt on sanonut, että taide ei ole mikään viihdyttävä lisuke – se on meitä jumalalliseen yhdistävä napanuora, jonka ansiosta olemme ihmisiä.

Hyvä elämänlaatu ja kulttuuriset oikeudet saavutetaan, kun ihminen pystyy itse osallistumaan taiteen ja kulttuurin tuottamiseen tai saa ainakin kokea taidetta ja kulttuuria. Tässä korostuu kasvatuksen merkitys, sillä taiteen arvostaminen on pitkälti opittu mieltymys.

Kulttuurihyvinvoinnin lisääntyminen kaikissa väestöryhmissä näkyy jopa terveydenhuollon ja sosiaalipalveluiden kustannussäästöinä.

Taiteella on oma itseisarvonsa. Taidetta pitää pystyä arvioimaan taiteena, mutta sen yhtenä tehtävänä on myös haastaa vallitsevaa ajattelua ja toimintaa. Taiteella voi olla myös

yhteiskunnallinen tehtävä, jolloin se voi vaikuttaa eettisiin, moraalisiin, kasvattaviin, terapeuttisiin, terveyttä vahvistaviin ja ratkaisuja etsiviin tehtäviin yhteiskunnassa. Taide voi kyseenalaistaa ja haastaa normeja, arvoja, moraalialueita, stereotyyppioita ja vallankäyttöä.

Taide voi tukea ihmisen identiteettiä ja osallisuutta. Taide on myös osa kulttuuriperintöä ja se antaa oman lisän yhteiseen kulttuuriseen pääomaan, mikä taas vahvistaa ihmisen omia voimavaroja. Identiteetin ajatellaan yksinkertaisimmillaan olevan jotain ihmisessä olevaa omaa, joka erottaa meidät muista. Ihmistä ilman identiteettiä ei ole olemassa. Oma identiteetti eli minuus voi jäädä piiloon. Ihminen voi etsiä itseään läpi koko elämän.

Taide pystyy monella tapaa vaikuttamaan ihmisen hyvinvointiin tavallisessa arkielämässä. Sosiaalinen yhteisö vaatii jonkun liikkeellepanevan voiman, joka saa yhteisön huomaamaan oman arvonsa ja identiteettinsä. Usein tämä katalysaattori on taiteilija ja kulttuurintekijä, joka omalla toiminnallaan herättää yhteisön.

Taide itsessään on kulttuurista toimintaa. Yksi taiteen tehtävistä on auttaa yksilöä havaitsemaan ja tiedostamaan ihmisen omaa elämää. Periaatteessa mikä ilmiö tahansa voi saada kulttuurista merkitystä – elämä kaikessa moninaisuudessaan on täynnä kulttuurista merkitystä.

3.1 Tutkimustulokset tukevat taiteen ja kulttuurin positiivisia vaikutuksia

Suomalaisilta on kysytty taiteen tarkoituksesta vuonna 2013 Suomen Kulttuurirahaston teettämässä tutkimuksessa. Monet vastaajista pitivät taiteen tärkeimpänä tehtävänä viihdytyksen ja lohdun tuomisen ihmisen arkeen. Vastaajat korostivat myös esteettisten kokemusten tuottamista, ihmisten yhdistämistä, hyvinvoinnin edistämistä. Taide nähtiin myös hyvänä tunnelukkojen avaajana. Suomalaiset olivat selkeästi sitä mieltä, että taidetta olisi tuettava verovarilla, jotta siitä nauttiminen olisi mahdollista myös vähävaraisille. Vain pari prosenttia piti taidetta tärkeänä taloudellisten vaikutusten ja sen tuottaman lisäarvon kannalta.

Vastauksista kävi selkeästi esille se, että taide ja kulttuuri kuuluvat kaikille ja niitä on yhteiskunnan tuettava tasapuolisesti.

Kulttuurin ja taiteen kokemuksiin liittyvissä tutkimuksissa on todettu, että taiteen ja kulttuurin harrastus lisää sosiaalista pääomaa. Se näkyy ihmisten luottamuksena toisiinsa ja kokemuksena vastavuoroisesta tuesta ja kannustuksesta. Tutkimukset osoittavat myös, että osallistuva ja

yhteisöllinen taidetoiminta ehkäisee syrjäytymistä ja yksinäisyyttä. Ystävyyssuhteiden ja sosiaalisten kontaktien solmiminen helpottuu ja itseluottamus ja usko omiin kykyihin ja voimavaroihin saa vahvistusta taiteelliseen toimintaan osallistumisen avulla. Taiteellinen toiminta antaa mahdollisuuden itseilmaisuun muullakin kuin verbaalisella tavalla.

Erilaiset taideharrastukset voivat helpottaa oppimisvaikeuksia ja parantaa kognitiivisia taitoja. Itseilmaisu- ja ryhmätyötaidot kohentuvat taideharrastuksissa. Taideharrastusten on osoitettu tukevan kulttuurista ja sosiaalista moninaisuutta varsinkin silloin, kun ihmiset tai ihmisryhmät eivät aikaisemmin ole olleet tekemisissä toistensa kanssa. Yhteinen taideharrastus lisää ymmärrystä vieraista ihmisistä ja asioista sekä vähentää tai kokonaan poistaa ennakkoluuloja ja - käsityksiä itsestä, muista ihmisistä ja ihmisryhmistä. Taidetoiminnan yhteisöllisyys tuo sosiaalisesti syrjässä olevat ja valtavirtaan/enemmistöön kuuluvat yhteen laajentaen ymmärrystä tuntemattomista asioista ja ihmisistä.

Taiteelliseen toimintaan osallistuminen voimaannuttaa ihmistä. Tietoisuus ympäröivästä yhteiskunnasta ja sen järjestelmistä ja rakenteista vahvistuu – elämänhallinta selkiytyy. Ihmisen omat oikeudet ja velvollisuudet hahmottuvat paremmin kriittisen ajattelukyvyyn herätessä. Ihmisestä tulee aktiivisempi kansalainen. Syrjäytymisen vähentyessä ihminen osallistuu aktiivisemmin oman elinympäristönsä ja asuinalueensa parantamiseen ja viihtyisyydestä huolehtimiseen.

Monet tieteenalat ovat tuottaneet niin empiiristä kuin teoreettistakin tutkimustietoa taiteen ja hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä. Taiteen on todistettu vaikuttavan näkyvästi fyysisen ja psykofyysisen terveyden alueella, toiminnan ja toimijuuden alueella sekä oppimisen ja identiteetin kehittymisen alueella. Mitattavia muutoksia on huomattu elämänlaadussa ja terveydentilassa, stressitasossa, lääkkeiden kulutuksessa sekä toipumiseen ja paranemiseen kuluva ajassa. Laadullisissa tapaustutkimuksissa on huomattu muutoksia esimerkiksi ihmisen käyttäytymisessä, asenteissa ja kokemuksissa.

Kulttuurihyvinvointia luovat monet erilaiset toimijat ja tahot. Kulttuurihyvinvointia on vaikkapa satutunti kirjastossa, hoitokodissa tapahtuva paikallishistoriaan perustuva muistelutuokio tai yhteisötaideteoksen tekoon osallistuminen. Kulttuurihyvinvointi ulottuu myös työpaikoille ja kouluihin. Työhyvinvointi on muutakin kuin fyysistä terveyttä – kulttuurihyvinvointipalvelujen

säännöllinen käyttö luo henkistä hyvinvointia, parantaa työssä jaksamista ja vähentää työntekijöiden poissaoloja. Kulttuurihyvinvointisuunnitelmalla halutaan edistää kulttuurintekijöiden ja eri alojen taiteilijoiden työllistymismahdollisuuksia. Tavoitteena on myös saada palvelulaitosten toimintakulttuuriin rohkaisua niin, että kulttuurihyvinvointipalveluja käytettäisiin enemmän päivittäisessä toiminnassa.

Kuva 2. Teatterikokemus on kulttuurihyvinvointia. Kuva: Päivi Huusko 2017.

4 Kulttuurihyvinvointi osana terveyden edistämistä

Kainuun kulttuurihyvinvointisuunnitelmassa esitettävät tavoitteet halutaan saada osaksi organisaatioiden toimintaa ohjaavia asiakirjoja. Kulttuurihyvinvointia koskevat tavoitteet tulee olla maakuntastrategiassa sekä toimenpiteinä kuntien hyvinvointisuunnitelmissa ja hyvinvointikertomuksissa. Toimenpiteiden pitää näkyä budjetoinnissa. Hyvinvoinnin tilasta ja muutostarpeista käydään keskustelu valmisteluvaiheessa ja valmistellaan tilaa parantavia toimenpiteitä. Poliittisella tasolla hyväksytään taiteen ja kulttuurin käyttö hyvinvoinnin lisäämiseksi strategia-asiakirjoissa sekä hyvinvointisuunnitelmien ja -kertomusten hyväksymisvaiheessa. Valmisteluvaiheeseen on mahdollista ja toivottavaa lisätä asiakaspalautetta ja asiakkaiden odotuksia.

Kainuulainen kulttuuri on tekemisen kulttuuria. Maakunnan alueella on paljon eri alojen kulttuurin ja taiteen osaajia, harrastajia sekä kulttuurin kuluttajia. Kansalaisten omaehtoinen kulttuuritoiminta ja aktiivisuus sekä taiteen ammattilaisten taidetoiminta tuottavat yhtä lailla kulttuurihyvinvointia.

Maakunnan tehtävänä on tukea ja edistää asukkaidensa terveyttä ja hyvinvointia sen lisäksi että se tuottaa sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluja. Taiteen ja kulttuurin hyvinvointi- ja terveysvaikutukset tulee maakunnassa tunnistaa ja ottaa huomioon myös ympäristön ja liikenteen suunnittelussa, aluesuunnittelussa ja kaavoituksessa sekä kasvupalvelujen järjestämisessä ja maakunnan kulttuurin ja identiteetin vahvistamisessa.

4.1. Kulttuurihyvinvointi kuntien ja maakunnan strategioissa

Maakuntauudistuksen myötä myös Kainuun maakunnan hallinnon rakenteet muuttuvat. Eri toimijoiden on hyvä sopia siitä, miten kulttuurihyvinvointipalvelut huomioidaan strategioissa ja tarjonta saadaan mahdollisimman helposti kaikkien saavutettavaksi. Haastetta on, sillä hieman yli 70 000 asukkaan Kainuussa yhden neliökilometrin alueella asuu alle neljä kainuulaista (koko Suomessa keskimäärin 17 ihmistä). Maakunnan tehtävänä on seurata ja parantaa väestön terveyttä ja hyvinvointia ja alueellisen yhdenvertaisuuden toteutumista. Maakunnan identiteetti ja

kulttuuri vahvistuu, kun kulttuurihyvinvoinnin vahvistaminen otetaan tavoitteeksi ja suunnitellaan toimenpiteiksi sosiaali- ja terveydenhuollon erilaisissa palveluissa ja muissa maakunnan palveluissa. Kulttuurihyvinvointia samalla tavalla kuin liikuntaa voidaan sisällyttää monenlaisiin eri palveluihin terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Kulttuurihyvinvointi tukee identiteetin rakentumista ja sen pysyvyyttä. Ihmisillä on mahdollisuus tulla tietoisiksi omasta identiteetistään ja kulttuuristaan juuri taidetta ja kulttuuria kokiessaan. Lapset, nuoret ja maahanmuuttajataustaiset asukkaat tarvitsevat erityisesti identiteetin vahvistumista. Kulttuurin ja taiteen tekijät ja kulttuuriyrittäjät luovat palveluillaan ja tuotteillaan paikallista identiteettiä tukevan elämyksen. Sosiologinen identiteetikäsitys liittyy ihmisen hänen ulkopuolellaan olevaan kulttuuriin ja erilaisiin merkityksiin, jotka muodostavat osan ihmisen minuutta. Nykyajan postmoderni maailma on pirstoutunut ja nykyihminen saattaa olla jopa oman identiteettinsä suhteen yhtä lailla postmodernissa tilassa kuin muukin maailma.

Valtio ohjaa kulttuurin ja kulttuurihyvinvoinnin lainsäädäntöä. Opetus- ja kulttuuriministeriön alaisena toimiva Taiteen edistämiskeskus (TAIKE) jakaa taiteen ja kulttuurin valtionavustuksia myös kulttuurihyvinvoinnin hyväksi. Tietoa valtion rahoituksista hankkeille olisi saatava laajemmin esille, sillä nyt avustuksia osaavat hakea vain jo kulttuurialalla pidempään toimineet.

Kunnilla on vastuu alueellaan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä ja ennaltaehkäisemisestä, sivistys- ja kulttuuripalveluista sekä liikunta- ja vapaa-ajan palveluista. Kunta vastaa osaamisen kehittämisestä, johon kuuluu varhaiskasvatus, perusopetus, lukio ja ammatillinen koulutus. Asukkaiden omaehtoinen toiminta ja osallistuminen oman asuinkunnan kehittämiseen tukevat paikallista identiteettiä ja on pohjana myös tärkeälle maakuntaidentiteetille. Kuntalaisen hyvinvointia edistävät yhteisöllisyyden kokeminen ja vuorovaikutusmahdollisuudet. Nuorison huomioiminen kaikissa toimissa on syrjäytymisen ehkäisyn kannalta tärkeää.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen työryhmät toimivat kunnissa keräten tietoa kuntalaisten terveyden- ja hyvinvoinnin tilasta. Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden työryhmän muodostavat kunnan sivistystoimialan, ympäristöteknisen toimialan ja aluesuunnittelun sekä sote-kuntayhtymän viranhaltijat. Näistä koostuva johtoryhmä valmistelee/päivittää tavoitteet ja toimenpiteet poliittisten päätöksentekijöiden hyväksyttäväksi. Hyvinvointikertomus on asiakirja mutta myös samalla prosessi, jonka kuluessa nähdään, miten asiat ovat, miten niiden tulisi olla,

millä toiminnalla tavoitteisiin päästään ja miten tavoitteita ja tuloksia seurataan. Seurannan alla on kuntalaisten osallisuus, koulutus, terveydentila, nuorison, lasten ja lapsiperheiden hyvinvointi, ikäihmisten hyvinvointi sekä asukkaiden turvallisuus ja rikollisuuden määrä. Uusi hyvinvointisuunnitelma tehdään aina edellisen valtuustokauden hyvinvointikertomuksen pohjalta. Terveydenedistämisen aktiivisuutta voi kuka tahansa seurata ns. TEA-viisarilla (ks. <https://teaviisari.fi>), joka tarjoaa mitattavaa tietoa esimerkiksi kuntajohdon sitoutumisesta tai kuntalaisten liikunta-aktiivisuudesta tai vaikkapa ammatillisen koulutuksen kuraattoripalveluiden riittävydestä. Kuntien hyvinvointisuunnitelmiin on perusteltua lisätä myös kulttuurihyvinvoinnin tilan kuvaus ja suunnitellut toimenpiteet indikaattorimittareineen. Mittaristoa kehitetään valtakunnallisesti.

4.2 Kulttuurihyvinvoinnin kasvun uudet väylät

Yhteiskunnan toimijasektorit jaetaan nykyisin neljään ryhmään: julkinen ja yksityinen sektori sekä kolmas ja neljäs sektori. Kansalainen voi olla kaikkien neljän sektorin vaikutuspiirissä liittyen toiminnan luonteeseen. Neljäs sektori on syntynyt nykyaikana digipalveluiden käyttömahdollisuuksien tuloksena – on muodostunut kansalaisaktivismia, joka ohittaa julkishallinnon ja kolmannen sektorin. Kolmas sektori on yhdistyksien ja järjestöjen tarjoamaa palvelua. Yhdistykset kehittävät aktiivisesti uutta monenlaisilla hankkeilla. Kansalaisten oman aktivismin tuloksena on ilmestynyt uusia vaihdantatalouden muotoja kuten joukkorahoituskampanjat, pop up-kulttuuri ja rinnakkaisvaluutat, jotka toimivat sosiaalisen ja moraalisen ulottuvuuden kautta, eivät perinteisen rahajärjestelmän tavalla. Kansalaiset luovat monesti itse kulttuurihyvinvointipalveluja toimiessaan juuri neljännen sektorin sisällä.

Kulttuurihyvinvointi on huomioitava myös työpaikoilla ja organisaatioissa. Taidelähtöinen toiminta tukee työntekijöiden hyvinvointia. Se myös kehittää organisaatiotaitoja ja yhteistyön menetelmiä sekä johtajuutta. Kasvavaa näyttöä on taiteen mahdollisuuksista vähentää stressiä ja työuupumusta mm. terveydenhoitoalan työntekijöiden joukossa.

Kuva 3.

Näyttelijä Janne Kinnusen omakohtaisiin kouluvuosien kiusaamiskokemuksiin perustuva kiertuesitys *Tänään koulun jälkeen*, ohjaus Eino Saari. Matias Keskinen kuvassa. Kuva la Samoil.2017.

5 Kulttuurihyvinvoinnin perusta on vahva Kainuussa

Kulttuuri, taide ja ihmisten hyvinvointi kuuluvat saumattomasti yhteen. Koskettavalla taiteella ja kulttuurilla on elämänhalua uudistava ja kohottava voima. Taiteen avulla ihminen voi tuntea jotakin uutta ja saada uutta sisältöä elämäänsä. Taide on parhaimmillaan vertaistuki, joka antaa uuden perspektiivin elämäänsä. Taide ja kulttuuri ovat hyviä keinoja sosiaalisuuden ja yhdessä olemisen edistämiseksi ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Ihminen voi osallistua ja toteuttaa itseään, mikä lisää hyvinvointia ja elämisen iloa.

Kulttuurin ja taiteen lisääminen Kainuun maakunnan strategiaan on ajankohtaista juuri nyt, kun sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus ja maakuntaudistus toteutuu vuonna 2021. Kun kulttuuri ja taide ovat osana sosiaali- ja terveydenhoitopalveluja edistäen terveyttä ja helpottaen sairaan oloa jopa lyhentäen sairauksien kestoja, vähenevät sosiaali- ja terveydenhoidon kustannukset.

Väestön näkökulmasta on mielenkiintoista, että vain yksi prosentti kainuulaisista käytti kulttuuripalveluita vähintään kerran viikossa vuonna 2015. Kulttuuripalveluita 1–3 kertaa kuukaudessa käyttäneitä oli vain 1,4 % kainuulaista. Riittämättömästi kulttuuripalveluita saaneita oli Kainuussa 8,3 % koko väestöstä. Myönteisenä voidaan pitää sitä, että jopa 85 % kainuulaisista koki saaneensa tarpeeseensa nähden riittävästi kulttuuripalveluita.

Kulttuuriyhdistysten toimintaan osallistuminen on Kainuussa koko maata yleisempää. Kainuulaisista 13,7 % osallistui vuonna 2015 vähintään 1–3 kertaa kuukaudessa kulttuuriyhdistysten toimintaan, kun koko maassa aktiivisuus oli 12,8 %. Osallistuminen oli yleisintä yli 75 -vuotiailla (24 %) ja naisilla (18,8 %). Korkeakoulutuksen saaneet osallistuvat yleisimmin kulttuuriyhdistysten toimintaan.

Kulttuurin edistäminen edellyttää olemassa olevien rahoituslähteiden aktiivista hyödyntämistä ja uusien kehittämistä. Taide ja kulttuuri eivät synny pelkästään omaehtoisesti, vaan tarvitsevat yhteiskunnan tukea. Kulttuuri ja taide halutaan mielellään nähdä elinkeinotoimintana ja taiteilijat yrittäjinä, mutta on hieman epärealistista ajatella, että valtaosa taiteilijoista pystyisi saamaan koko toimeentulonsa yrittäjinä, ilman osittaista palkkatyötä tai ilman taiteen ja kulttuurin apurahoja ja avustuksia.

Prosenttiperiaatteen laajentamista esitetään myös sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin samoin kuin on jo käytäntö rakennushankkeissa. Rakentamisen kustannuksista sijoitetaan yksi prosentti taiteeseen. Prosenttiperiaatteen laajentaminen on nykyisen hallituksen kärkihanke. Prosenttiperiaate sopii myös osallistavaan taidetoimintaan laitoksissa eli tietty prosentti budjetista käytetään taiteen ja kulttuurin palvelujen järjestämiseen. Esimerkiksi taiteilija voidaan kutsua ohjaamaan yhteisen taideteoksen tekemistä.

Kainuulaisen kulttuurihyvinvoinnin nykytilaa tarkastelemalla selviää kulttuurihyvinvoinnin edistämisen mahdollisuudet ja myös toimintaa jarruttavat esteet ja heikkoudet.

Kulttuurihyvinvoinnin vahvuuksia on Kainuussa runsaasti ja aktiivisia toimijoita ja harrastajia on Kainuussa paljon. Uhkana on yleisesti toiminnan tuen ja rahoituksen puute ja ajan kuluessa sitoutuminen asiaan unohtuu.

Kainuulaisen kulttuurihyvinvoinnin nykytilan arvion perusteena ovat lukuisat keskustelut ja haastattelut, joita on tehty suunnitelmaa tehdessä kenttätöinä. Mielenpitoja ja kommentteja ovat antaneet mm. kulttuurin ja taiteen ammattilaiset ja harrastajat, yhdistys- ja hanketoimijat, virkamiehet ja luottamushenkilöt, sosiaali- ja terveydenhoidon ammattilaiset ja alan opettajat, hoito- ja palvelukotien henkilökunnat jne. Lisäksi hankkeen aikana järjestettiin syyskuussa 2018 Kajaanissa kulttuurihyvinvointi -seminaari, joka kokosi runsaasti yhteen kulttuuripalvelujen tarjoajia ja palveluja tarvitsevia. Seminaarin yhteydessä toivottiin vastaavien tapahtumien järjestämistä säännöllisin väliajoin.

5.1 Kulttuurihyvinvoinnin vahvuudet ja mahdollisuudet Kainuussa

Yleisesti kainuulaisen kulttuurihyvinvoinnin vahvuutena on **konkreettinen kulttuurin tekemisen perinne – on paljon tekijöitä ja harrastajia, joilla on monipuolista osaamista**. Varsinkin nuorempi kulttuurintekijöiden polvi tarttuu nopeasti ajankohtaisiin aiheisiin ja epäkohtiin ja tuo ne taiteen keinoilla esille yhteiskunnalliseen keskusteluun. Tämä sukupolvi osaa myös hakea hankerahoitusta toimilleen, vaikka monesti projektit saavat alkunsa jostain pienestä ideasta. Taideprojektit ovat monesti myös yhteisöllisiä ja osallistavia, sillä projektit pohjautuvat yleisön eli asiakkaiden tarpeisiin pohjautuviin ideoihin. Esimerkiksi näytelmissä esiintyjät ovat tavallisia harrastajia.

Vahvuutena on myös **vireä järjestö- ja hanketoiminta**. Monia hyvinvointiin, osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen tähtääviä projekteja on meneillään ympäri Kainuuta. Mainittakoon esimerkiksi *Vuolijoki kartalle*-hanke Vuolijoella, jonka tavoitteena on elävöittää kylien toimintaa yhdessä paikallisten ihmisten kanssa. Suomussalmella on *Kujelma*-hanke, jonka pyrkimyksenä on tukea asiakkaiden/asukkaiden osallisuutta ympäröivässä yhteiskunnassa taiteen ja luonnon keinoin.

Luonnossa liikkuminen ja sen yhdistäminen taiteelliseen työskentelyyn tähtää elämänhallinnan tukemiseen mm. taidetyöpajojen tai metsän antimien hyötykäytön avulla. Kajaanissa toimivan ITTE-hankkeen kohderyhmänä ovat erityisesti nuoret, maahanmuuttajat ja osatyökykyiset, joiden osallisuutta yhteiskunnassa yritetään lisätä työ- ja ryhmätoiminnalla. Keinoina käytetään esimerkiksi Green Caren toimintaperiaatteita ja taiteen tekemistä/kokemista itse voimaannuttavana tapana. Green Care on luontoon liittyvää toimintaa, jolla edistetään ihmisen hyvinvointia ja terveyttä. LuPeOs-hankkeen (luontoperustainen osaaminen) lähtökohtana on kehittää luontoperustaisia toimintamalleja ja siihen liittyvää osaamista kasvatus-, sosiaali-, terveys-, ja luonnonvara-alan välisessä toiminnassa.

Mahdollisuutena voidaan pitää sitä, että **kulttuurihyvinvointipalvelujen tarvitsijoita eli asiakkaita on suhteellisen paljon eli lapsia, nuoria, vanhuksia ja vammaisia henkilöitä**, joiden hyvinvointi vaatii monesti ympäristön tukea. Suurimpana ikäryhmänä mainittakoon vanhukset, joita on noin 26 % Kainuun asukkaista. Kainuun ja muun Suomen erot hyvinvoinnissa ovat suhteellisen suuret.

Kulttuurihyvinvoinnille on hedelmällinen kasvualusta Kainuussa. Vapaaehtoistoiminta ja kansalaisaktivismi ovat vireää ja sektorirajat ylittävä yhteistyö joustavaa. Hoiva-alan ja kulttuuripalveluiden välillä on huomattu olevan paljon uudenlaisia toteutusmahdollisuuksia.

5.2 Kulttuurihyvinvoinnin heikkoudet ja uhat Kainuussa

Olellaisena heikkoutena on, **etteivät kulttuuripalveluita tarvitsevat kohtaa kulttuurihyvinvointipalvelujen tekijöitä**. Hoitolaitokset kaipaavat muutakin kuin ”mies ja kitara”-viihdykettä, mutta ongelmana on, ettei tunneta tekijöitä eikä tiedetä, mitä palveluja olisi tarjolla. Kulttuurihyvinvoinnin kartoitukseen kuuluvien hoitolaitoskohtaisten haastattelujen perusteella tarvetta on kulttuuripohjaisille palveluille niin hoitolaitosten asiakkaille kuin myös henkilökunnan

motivoimiseen kulttuurin ja taidepohjaisen toiminnan avulla. Kulttuurintekijät pitävät kykynsä piilossa tai eivät ehkä osaa hahmottaa kaikkia potentiaalisia asiakasryhmiä.

Kainuussa on pitkät välimatkat, mikä lisää entisestään kulttuuripalvelujen epätasa-arvoa.

Joukkoliikenne on kutistunut minimiin, syrjäkylillä asuminen vaatii oman auton käyttöä. Digi-palvelutkaan eivät välttämättä yllä kaikkien kainuulaisten saataville.

Kainuulaisen kulttuurihyvinvoinnin heikkoudet löytyvät tiedotuksen ja viestinnän epätasaisesta näkyvyydestä. Internet-alustainen mainonta valtaa alaa, mutta digi-kulttuuri ei tavoita kaikkia.

Osa luottaa edelleen vain lehti-ilmoituksiin, osa ei taas huomioi niitä lainkaan. Yhteinen kulttuurin markkinointikeino ja -kanava puuttuu.

Edelleen heikkoutena nähdään **kulttuuripalveluiden kokonaiskoordinaation puute**. Moni kaipaa yhteyshenkilöä, jolla olisi kaikki olennainen käsissään koskien kainuulaisen kulttuurihyvinvoinnin tilan ymmärrystä, taiteen ja kulttuurin saatavuutta ja saavutettavuutta, näkyvyyttä ja eteenpäin viemistä. Tarvetta olisi myös eräänlaiselle vastuuhenkilölle, joka toimisi kokoajana ja välittäjänä erilaisten yhdyspintojen kesken sosiaali- ja terveydenhoidon, kulttuuripalveluiden, kunnan ja maakunnan vastuuhenkilöiden sekä yksittäisten kulttuurintekijöiden kanssa.

Uhkana on myös, että talouden säästöt syövät kulttuurin määrärahoja ja päättäjiltä unohtuu sitoutuminen asiaan.

Kuva 4 Kultakuusen palvelukoti. Kuhmo. Kuva Urho Kähkönen.2016.

6. Toimenpide-ehdotuksia Kainuun kulttuurihyvinvoinnin edistämiseen

Kulttuuri ja taide ovat merkittävä tekijä ihmisten hyvinvoinnille ja terveydelle. Ne vaikuttavat ihmiseen fyysisen, sosiaalisen ja kulttuurisen elinympäristön vuorovaikutuksessa. Maakunta ja kunnat voivat merkittäväällä tavalla vaikuttaa kulttuurihyvinvoinnin lisäämiseen. Maakunnan ja kunnan tehtävänä on huolehtia siitä, että kulttuuri ja kulttuuripalvelut ovat saavutettavissa ja saatavissa kaikille. Osana sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja tunnustetaan taiteen ja kulttuurin terveyttä ja hyvinvointia edistävä vaikutus. Taiteen ja kulttuurin käyttöä ja mahdollisuuksia lisätään sosiaali- ja terveydenhuollon hoito- ja asiakastyössä. Kulttuurihyvinvointi sisällytetään alueellisiin hyvinvointikertomuksiin ja -suunnitelmiin ja sille kehitetään valtakunnallisesti mitattavat indikaattorit. Kulttuurihyvinvointia edistetään suunnitellusti ja järjestelmällisesti, eli tunnustetaan ja määritellään kulttuurihyvinvoinnin edistämässä selkeät maakunnan vastuut ja tehtävät sekä kuntien vastuut ja tehtävät.

6.1 Kulttuurihyvinvoinnille asetetaan tavoitteet maakunnan ja kuntien strategisissa suunnitelmissa

Maakunnan vastuulla on:

1. Maakunnan strategisessa suunnittelussa asetetaan tavoitteet kulttuurihyvinvoinnille. Kulttuurihyvinvointiin vaikuttavien palvelujen tulee olla palvelulupausten sisällöissä. Maakunnissa asetetaan tavoitteet myös maakunnan kulttuurin ja luovien alojen kehittämiseksi sekä kulttuurin ja taiteen tehtävälle maakunnan identiteetin vahvistamisessa.
2. Maakunnallinen hyvinvointisuunnitelma ja -kertomus, joiden avulla mitataan maakunnan ihmisten hyvinvointia ja suunnitellaan kulttuurin ja taiteen tehtävää terveyden ja hyvinvoinnin edistämässä sekä hoitavassa toiminnassa

Kuntien vastuulla on:

1. Kaupunki- tai kuntastrategiaan kirjataan kulttuurin ja taiteen arvo kuntalaisten hyvinvoinnin edistäjänä ja kunnan elinvoiman lähteenä. Kuntien vastuulla on hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen sekä kuntien kulttuuritoiminta.
2. Kuntien hyvinvointisuunnitelmissa ja -kertomuksissa huomioidaan kuntalaisten hyvinvoinnin tila sekä taiteen ja kulttuurin mahdollisuudet hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi, syrjäytymisen ehkäisyssä ja osallisuuden lisäämisessä. Hyvinvointisuunnitelmat ovat kuntien hyvinvointityöryhmien valmistelemia suunnitelmia kuntalaisten terveyden ja hyvinvoinnin sekä turvallisuuden edistämiseksi. Suunnitelmat esitellään aina neljän vuoden välein valtuustokausien aloittaessa työnsä. Hyvinvointikertomukset tehdään nelivuotiskausien päätteeksi hyvinvointisuunnitelmaan sisällytettyjen mitattavien arvojen pohjalta.
3. Taloussuunnitelmassa huomioidaan kulttuurisen hyvinvoinnin edistämiseen tarvittavat määrärahat.
4. Kunnat rahoittavat hyvinvointia vahvistavaa kulttuuritoimintaa huomioiden myös yhteistyön sosiaali- ja terveydenhoidon palvelutarpeiden kanssa.
5. Taiteen prosenttiperiaatteen käyttö sekä uusissa rakennushankkeissa että osallistavan taidetoiminnan järjestämisessä.

Sosiaali- ja terveydenhoitohallinnon vastuulla on:

1. Koko toiminta-alueen hyvinvointisuunnitelman ja -kertomuksen laadinta
2. Taiteen prosenttiperiaatteen käyttö sekä uusissa rakennushankkeissa että osallistavan taidetoiminnan järjestämisessä.
3. Maakunnan hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen nimetään vastuuhenkilö, jonka tehtävänä on taide- ja kulttuuritoiminnan koordinointi ja integrointi sosiaali- ja terveydenhuoltoon.
4. Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestöavustukset tukevat vapaaehtoistoiminnan työtä
5. Sote-toimijoiden, hankkeiden, järjestöjen ja neljännen sektorin yhdyspintatoiminta avoimeksi tiedotuksen ja konkreettisen kohtaamisen avulla.

6. Sosiaali- ja terveydenhoidon palveluissa taide- ja kulttuuripalvelut ja niiden saatavuus on tehtävä samalla tavalla näkyväksi muun sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden kanssa, esimerkiksi kulttuuripalvelupankin tai palvelutarjottimen ja kulttuurisetelin avulla, jotta asiakkaat voivat valita omaan tilanteeseensa sopivan kulttuurihyvinvointipalvelun.

7. Kaiku-kortin käyttö:

Kaikukortti on hyvä tapa edistää yhdenvertaisuutta ja kulttuurin saavutettavuutta. Esimerkiksi pienituloiset nuoret ja aikuiset ja lapsiperheet saavat mahdollisuuden osallistua kulttuurielämään ja harrastaa taiteen tekemistä. Kaikilla tulisi olla mahdollisuus käydä konserteissa, festivaaleilla tai teatterissa vaikka oma taloudellinen tilanne olisikin tiukka. Kaikukortilla voi hankkia maksuttomia pääsylippuja ja kansalaisopiston kurssipaikkoja. Kainuussa Kaikukortti on toiminut yli kuntarajojen. Kaikukortin saa lunastaa sosiaali- ja terveysalan toimijoilta, joiden palveluja asiakas käyttää. Kaikukortti-toiminnan tavoitteena on, että se leviäisi vähitellen pysyväksi toiminnaksi koko Suomeen toiminnasta kiinnostuneille alueille.

Kaikukortti-toiminta on luonut uusia yhteistyön muotoja kulttuuri-alan sekä sosiaali- ja terveysalan toimijoiden välille ja se on tuonut myös uutta yleisöä kulttuuritarjonnan piiriin. Kaikukortti voi toimia myös työkaluna kulttuurin saamiseksi lisääntyvästi mukaan kuntien hyvinvointikertomuksiin ja kuntien hyvinvoinnin ja terveyden indikaattoreihin, samaa maakunnan tason palveluissa. Kainuussa Kaikukortti-verkostossa on lähes 30 kulttuuritoimijaa ja yli 40 sosiaali- ja terveysalan toimijaa ja käyttäjiä kortilla on ollut noin 700 henkilöä.

Kaikukortti-toiminta on syntynyt osana Kulttuuria kaikille-palvelua, jota tukee opetus- ja kulttuuriministeriö. Kulttuuria kaikille-palvelun tehtävänä on tarjota tietoa ja tukea kulttuuritoimijoille saavutettavuuden ja moninaisuuden kysymyksissä.

6.2 Kehitetään työelämää ja osaamista käyttämään kulttuurihyvinvointia tukevia palveluja

1. Kulttuurihyvinvointipalveluiden toteuttamiseksi sosiaali- ja terveydenhoitopalveluja tuottavien tahojen sopimukseen kirjataan kulttuurihyvinvointipalvelujen tarjoaminen asiakkaille, pidetään huolta koordinoinnista ja varmennetaan esimiestason sitoutuminen asiaan.

2. Hoitohenkilöstö voidaan sitouttaa kulttuurihyvinvointimyönteiseksi perehdytyksellä ja koulutuksella. Hoitohenkilöstöllä on usein myös omia kulttuuriin ja taiteeseen liittyviä vahvuuksia ja taitoja. Kulttuurihyvinvointipalveluja voidaan joissain tapauksissa toteuttaa luontevasti henkilökunnan taitoja käyttäen. Tämä edellyttää, että esimiehet hyväksyvät ja kannustavat tällaiseen toimintatapaan.
3. Sosiaali- ja terveydenhoidossa työskentelevät palveluohjaajat perehdytetään tietoisiksi kulttuurihyvinvoinnin merkityksestä ja palvelujen hankinnasta. Palveluohjaajille pitää antaa mahdollisuus ehdottaa ja tarjota asiakkaille kulttuurihyvinvointipalveluja.
4. Kulttuurihyvinvointipalveluiden tuottajien ja taiteilijoiden palveluiden laadun ja osaamisen kehittäminen ja seuranta sekä yhteistyömallit ovat tarpeen. Kulttuuripalveluja tarjoavat taiteilijat tarvitsevat koulutusta kohdatakseen pitkäaikaissairaita, mielenterveyskuntoutujia ja muita erityisryhmiä. He voivat itsekin hakea hanketukea elinkeinotoimintansa kehittämiseen.
5. Sosiaali- ja terveydenhoitopalveluihin otetaan käytäntöön kulttuuripalveluiden prosenttiperiaate eli samoin kuin nyt rakennushankkeissa rakentamisen kustannuksista sijoitetaan yksi prosentti taiteeseen. Kainuun uuden sairaalan taidehankintojen kokonaisbudjetti oli 400 000 €, mikä on 0,26 % sairaalan kokonaiskustannuksista. Taidehankinnat sisältävät myös osallistavaa taidetoimintaa, jossa taiteilija tekee yhdessä potilasryhmien kanssa teoskokonaisuuksia.

Kuhmolainen taiteilija Urho Kähkönen ohjaa osallistavaa taidetta kehitysvammaisten ja mielenterveyskuntoutujien kanssa. Uuteen sairaalaan on suunnitteilla myös taidereitti, joka ohjaisi eri tiloissa, sisällä ja ulkona olevien teoksien äärelle ja myös tarinallisuuden keinoin loisi osallistumisen mahdollisuutta. Uuden sairaalan pihamaalle on suunnitteilla kuntoutuspiha/hyvinvointipolku, jonka suunnittelussa on mukana Metsähallitus ja Kajaanin ammattikorkeakoulun alainen Green Care-hanke. Kehitteillä on myös erilaisia virtuaalikuvioita, joiden tarkoitus on luoda virkistäviä ympäristöjä sairaalan sisätiloihin ja kokemuksia potilaille, jotka eivät pääse ulkoilemaan omatoimisesti.

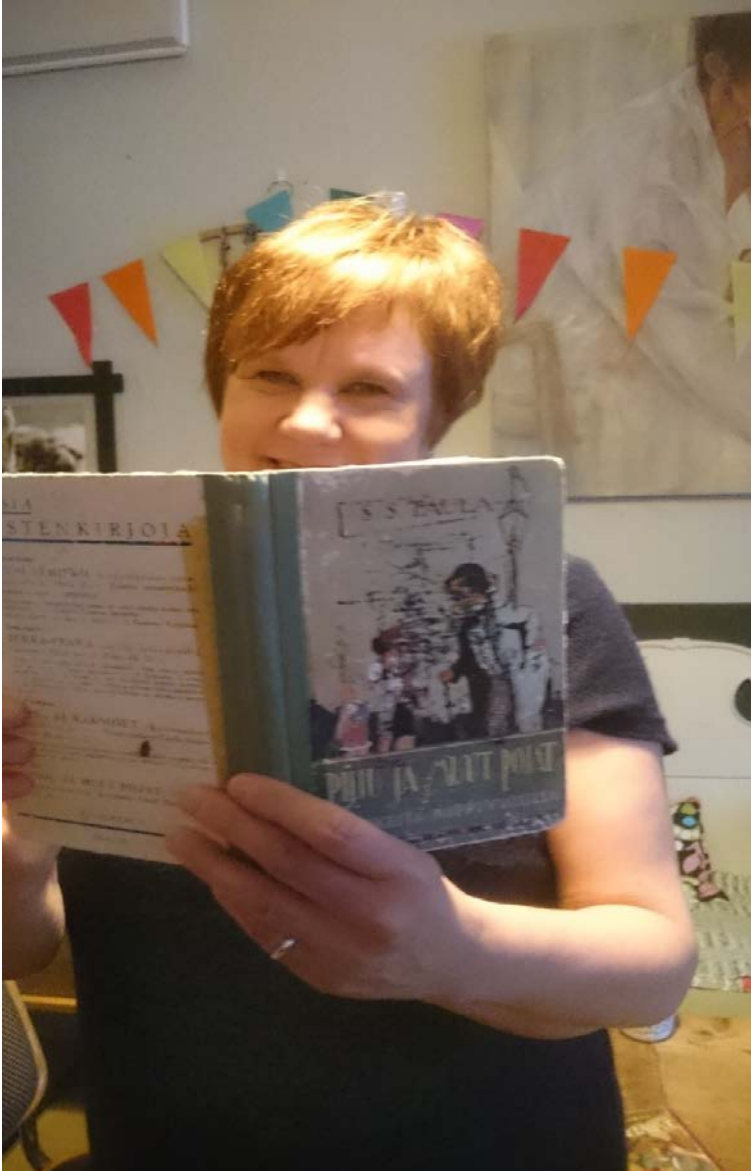
6. Työhyvinvoinnin lisäämiseksi työpaikoilla lisätään taidelähtöisiä työtapoja organisaation toiminnan kehittämisessä. Työntekijöiden taide- ja kulttuuritoimintaan osallistumista vapaa-ajalla tuetaan esimerkiksi kulttuurisetelien avulla.

6.3 Edistämme yhdenvertaista osallisuutta ja toimijuutta

1. Mahdollistetaan eri väestöryhmien yhdenvertainen pääsy kulttuurihyvinvointipalveluiden piiriin – kulttuurihyvinvointipalveluja viedään myös kotona asuvien ikäihmisten ja vammaisten henkilöiden luokse. Ratkaisuna voisi olla esimerkiksi digi-tekniikka, jonka avulla saataisiin asiakkaille kulttuuria kotiin asti. Kajaanin ammattikorkeakoulun pelialan opiskelijat voisivat olla apuna digi-tekniikan viemisessä sosiaali- ja terveydenhoidon piiriin.
2. Kulttuuripalvelujen ja -tapahtumien tiedotuksen ja mainonnan kieleen kiinnitetään huomiota. Esimerkiksi maahanmuuttajataustaiset asukkaat eivät välttämättä ymmärrä sitä symbolikieltä, mihin alkuperäisasukkaat ovat tottuneet.
3. Taiteen avulla on mahdollista tukea lasten kasvua ja itsetuntemuksen kehittymistä. Olisi suositeltavaa, että koulut tarjoavat taidetta suunnitelmallisesti opetusryhmille tai luokkasteille, oppiaineiden ja teemapäivien / projektien lisäksi siten, että taiteen kokeminen ja taiteen tekeminen ovat läpäisevä osa koulupäivää. Koulut voivat laajentaa taiteen kytkemistä osaksi koulupäivää yhteistyössä vuonna 2018 perustetun Kainuun lastenkulttuurikeskus Kultturan kanssa.
4. Panostetaan enemmän kulttuurikasvatukseen kouluissa – paikallinen kulttuuri ja historia enemmän esiin opetuksessa, mikä tuo oppilaille enemmän tietoisuutta omasta identiteetistä ja kotiseudusta. Peruskouluissa on jo Kulttuuripolku-opetus ja tätä vahvistetaan.
5. Toisen asteen hoiva-alan opintosuunnitelmaan tulee lisätä enemmän opintoja kulttuurin ja taiteen merkityksestä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä kuten on jo ammattikorkeakoulun sairaanhoitaja- ja terveydenhoitajakoulutuksen opetussuunnitelmissa.

6. Kulttuuripalveluiden, -toimijoiden, -tapahtumien jne. saatavuuden kannalta yhdyshenkilön tai kulttuurikoordinaattorin tarve on ilmeinen. Tarvitaan joku, jolla on yhteydet kulttuurintekijöihin ja palveluja tarvitseviin joka puolella kunnissa ja maakunnassa.
7. Kehittämis- ja kokemusasiakkaita otetaan mukaan kulttuuripalvelujen suunnitteluun ja kehittämiseen. Lisätään osallistavan taiteen mahdollisuuksia hoitolaitoksissa, palvelutaloissa ja sairaalaosastoilla.
8. Kulttuuripalvelujen tuottajille ja palveluja tarvitseville järjestetään yhteisiä koulutustilaisuuksia ja työpajoja tuotteistuksesta, markkinoinnista ja myynnistä.
9. Järjestetään joka vuosi ainakin yksi kulttuurihyvinvointifoorumi vuorotellen eri kunnissa. Yhteinen keskustelumahdollisuus lisää yhteistyötä ja ymmärrystä kulttuurihyvinvoinnin lisäämiseksi.
10. Apurahojen hausta ja hankerahoitusmahdollisuuksista tiedotetaan tehokkaammin. Avustaminen rahoituksen hakemisessa otetaan pysyväksi toimintatavaksi esimerkiksi järjestämällä tilaisuuksia, joissa perehdytetään hankeavustusten tekemiseen.

Kuva 5. Kirjoittajaohjaaja Tarja Kerttula lukee satuja aikuisten satutunnilla. Kuva: Päivi Huusko 2016.

7 Kulttuurihyvinvointi kaikille saavutettavaksi

Taiteen ja kulttuurin merkitys hyvinvointinäkökulmasta toteutuu sosiaalisuuden, osallistumisen ja yhdessä olemisen sekä itsensä toteuttamisen kautta. Hyvinvointinäkökulmasta tarkasteltuna olennaista on osallistuminen ja onnistumisen kokemuksen turvaaminen ja niistä seuraava elämyksellisyys ja ilo. Kulttuuri vahvistaa yhteisöjen sosiaalista pääomaa eli luottamukseen ja sosiaalisiin verkostoihin pohjautuvaa kykyä toimia yhteisten päämäärien hyväksi. Juuri kulttuurin

keinoin yhteisöjen elinvoima ja yhteenkuuluvuus voivat vahvistua. Sosiaalinen pääoma onkin yksi keskeinen paikallistalouksien menestymistä ja ihmisten hyvinvointia paikallisyhteisöissä selittävä tekijä.

Kulttuurin ja kulttuurihyvinvointipalveluiden saatavuus ja saavutettavuus on hyvä sisällyttää maakunnan palvelulupaukseen ja maakuntastrategiaan. Maakunnan ja kuntien strategia-asiakirjoissa, lakisääteisissä suunnitelmissa sekä palvelulupauksessa tulee huomioida kulttuurin merkitys kuntalaisten hyvinvoinnille poikkileikkaavana teemana.

Eri väestöryhmät tarvitsevat kulttuurin palveluketjun, jossa kulttuuripalvelut ovat osana kuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tehtäviä sekä osana sosiaali- ja terveystaloutta. Kun palvelulupaukset kirjataan, niiden toteutumisen mittaritkin pitää jatkossa olla olemassa. Myös eri vähemmistöryhmät ja erityistä tukea tarvitsevat on otettava mukaan heitä koskevien palveluiden suunnitteluun ja toteutukseen. Kulttuurihyvinvointipalveluihin on taattava taloudellinen ja sosiaalinen saavutettavuus. Esimerkiksi kunnan kulttuurilaitokset ovat mukana taloudellisia esteitä vähentävässä toiminnassa ja vammaisen henkilön tai mielenterveyskuntoutujan avustaja ja tukihenkilö pääsevät maksutta mukaan.

Tiedotuksen ja viestinnän saavutettavuus on huomioitava, sillä monesti esim.

maahanmuuttotaustaiset eivät ymmärrä esitteitä ja mainoksia, joiden symbolikieli voi olla vierasta. Rakennetun ympäristön esteettömyys alkaa olla suhteellisen hyvin toteutettu, mutta vielä on julkisiakin rakennuksia, jonne esim. pyörätuolilla kulkeva ei pääse ilman avustajaa. Kulttuurihyvinvointisuunnitelma tukee ihmisten kulttuurisia oikeuksia eli ihmisillä pitää olla yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua kulttuuri- ja taidepalveluihin ja kehittää itseään ja yhteisöään taiteen ja kulttuurin keinoin. On huolehdittava erityisesti, että maantieteellisesti, fyysisesti, sosiaalisesti tai kielellisesti rajoittuneet ihmiset pääsevät kulttuurihyvinvointipalvelujen piiriin.

8 Johtopäätöksiä

Kulttuurin ja taiteen liittäminen ihmisen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin on tärkeää.

Kulttuurihyvinvoinnille on hyvä luoda myös mittarit. Emme saa kovin paljoa tietoa esimerkiksi lukemisen vaikutuksista, jos mittaamme vain kirjastojen lainausmääriä ja jätämme huomioimatta lukemisen vaikutukset ihmisen hyvinvointiin. Kuntien ja maakunnan hyvinvointisuunnitelmissa tämä on hyvä jatkossa huomioida.

Kainuu on harvaan asuttua aluetta ja kulttuuriset oikeudet eivät toteudu kaikkien kohdalla tasavertaisesti. Pitkät välimatkat ja sopivien tilojen puute hankaloittaa kulttuurin ja taiteen harrastamista ja niihin osallistumista. Kuntapoliittisissa päätöksissä huomio taiteeseen ja kulttuuriin jää usein viimeiseksi, mutta suunta pitäisi olla toinen. Sijoittamalla kulttuuriin ja taiteeseen tasavertaisesti muiden tarpeiden rinnalla lisätään ihmisten hyvinvointia ja positiivinen kehityksen kierre syntyy kuin itsestään. Taiteen nähdään usein koskevan vain tunne-elämän tarpeita, niinpä järjen päätökset voittavat budjettilaskelmissa ja taide ja kulttuuri jäävät toiseksi. Taiteen prosenttiperiaatteen ottaminen käytäntöön kaikilla kunnan palvelualoilla ohjaisi viranhaltijoiden ja poliittisten päättäjien ajattelutapaa ja muuttaisi vähitellen asenteita kulttuurimyönteisemmäksi. Kulttuuri on elämisen voimavara, ei ylimääräistä luksusta tai korkeakulttuuria.

Maakunnan on hyvä olla näkyvänä tukijana kulttuurin ja taiteen alueella, sillä näin saadaan alueellista identiteettiä vahvistettua. Taide ja kulttuuritoiminta ovat sisällytettävä osaksi maakuntastrategiaa, palvelustrategiaa ja palvelulupaus, onpa kyse yleisestä maakunnan palvelulupauksesta tai yksittäisen hoitoyksikön palvelulupauksesta. Yhteistyötä ja avointa keskustelua lisäämällä kulttuuripalvelujen saatavuus paranee. Kulttuurikoordinaattorin tarve on ilmeinen Kajaanissa ja koko Kainuussa.

Kulttuuripalveluiden saaminen tasavertaisesti sosiaali- ja terveyspalveluiden palveluvalikoimaan lisää hyvinvointia – sairauksista toipuminen nopeutuu, kun kulttuurihyvinvointi luo henkistä hyvinvointia.

Lasten ja nuorten hyvinvointiin on sijoitettava kulttuurihyvinvoinnin tarjontaa lisäämällä. Koulujen kulttuurikasvatus avaa mahdollisuuden lapsille ja nuorille oman identiteetin rakentamiseen, mikä poistaa syrjäytymisvaaraa. Myös paikallinen identiteetti vahvistuu lasten ja nuorten osallistumisella.

Kulttuuri ja taide ovat voimavara myös elinkeinoille ja liike-elämälle. Luovan talouden monenlaiset ilmenemismuodot sopivat erinomaisesti kulttuurihyvinvointipalveluiksi. Varsinkin hoitolaitokset ja palvelukodit kaipaavat ammattimaisesti tehtyä kulttuuripalvelua asiakkailleen, mutta myös työyhteisön jaksamiseen ja koulutukseen kulttuuri- ja taidepalvelut sopivat erinomaisesti.

Kuva 6. Lasten ja nuorten kulttuurikeskus Kultturan logo, suunnittelija 13-vuotias Ida Kajalo, 2018.